

Oog in oog met Jan van Mieris

24 jaar geduld Museum De Lakenhal beloond

Het zelfportret van de Leidse fijnschilder Jan van Mieris stond al heel lang op het verlanglijstje van Museum De Lakenhal. Al in 1990 had conservator Christiaan Vogelaar een zoektocht gestart naar dit werk, waarvan de verblijfplaats niet bekend was. Uiteindelijk kwam hij bij de toenmalige eigenaren terecht: de in 2006 overleden schrijver Gerard Reve en zijn partner. Die waren echter niet van plan het schilderij te verkopen. Maar nu, na 24 jaar, is het alsnog gelukt om het begeerde werk te verwerven.

Zelfportret
Willem van Mieris
ca. 1705. Olieverf op
doek, 91,5 x 72 cm
MUSEUM DE LAKENHAL,
LEIDEN
(Aangekocht in 1990
met steun van de
Vereniging Rembrandt)

Museum De Lakenhal heeft in de loop van de jaren een mooie verzameling aangelegd van schilderijen met zelfportretten van Leidse kunstenaars – van de 16de-eeuwse schilder Isaac van Swanenburg tot Rembrandt en Jan Steen – maar de Leidse fijnschilders waren tot dusverre slecht vertegenwoordigd. Om in die lacune te voorzien, kocht het museum al in 1990 het zelfportret van Willem van Mieris aan, met steun van de Vereniging Rembrandt. Aangemoedigd door die aankoop ging het museum op zoek naar het zelfportret van Willem van Mieris' oudere broer Jan, dat alleen uit de kunsthistorische

literatuur bekend was. Na een tip kwam het uiteindelijk de eigenaren op het spoor. Dat bleken de schrijver Gerard Reve en zijn partner Joop Schafthuizen te zijn. Die waren graag bereid de conservator te ontvangen en het schilderij te laten zien, maar het was niet te koop – de missie leek mislukt. Gelukkig lukte het dit jaar alsnog het schilderij aan te kopen toen het opdook in de kunsthandel.

'PYNELIJKE LIGHAEMSQUAEL'

Jan van Mieris heeft nooit de grote reputatie gekregen van zijn vader, de in zijn tijd al beroemde schilder Frans van Mieris de Oude (1635-1681). Aan

gebrek aan talent heeft dat beslist niet gelegen. De voortijdige dood van de kunstenaar, op 30-jarige leeftijd, was debet aan zijn geringe bekendheid. Jan van Mieris' oeuvre omvat door zijn korte leven niet meer dan een dertigtal schilderijen en een enkele tekening.¹ Volgens de 18de-eeuwse kunstenaarsbiograaf Johan van Gool leed Jan ook nog eens zo hevig aan nierstenen dat hij vaak 'buiten staet gestelt wierd om te schilderen'. Op advies van zijn artsen reisde de kunstenaar af naar Italië, waar hij door 'zyne pyneleke lighaemsquael zo vinnig aengetast' op 17 maart 1690 overleed in Rome.²

GESTEUND VANUIT HET BANKGIRO LOTERIJ AANKOOPFONDS

'Fantastische toevoeging aan de Collectie Nederland'

Het *Zelfportret* van Jan van Mieris is aangekocht met een bijdrage uit het BankGiro Loterij Aankoopfonds van de Vereniging Rembrandt. Judith Lingeman, hoofd Goede Doelen van de BankGiroLoterij: 'We richten ons specifiek op het behoud van cultureel erfgoed en doen dat onder andere via de Vereniging Rembrandt, die met onze bijdragen aankopen stimuleert en realiseert van musea waarmee wij geen directe meerjarige relatie hebben.'

Judith Lingeman is enthousiast over het schilderij dat nu met steun uit het fonds is aangekocht: 'Prachtig! Het roept associaties op met de *selfies* die we tegenwoordig allemaal maken. Jan van Mieris was een zeer getalenteerd kunstenaar, hij heeft zichzelf hier heel gedetailleerd en realistisch afgebeeld. Zeker gezien het kleine oeuvre van Jan van Mieris is het een fantastische toevoeging aan de Collectie Nederland. Fijn dat dit schilderij een plekje heeft gekregen in De Lakenhal.'

Zelfportret

Jan van Mieris (Leiden 1660-1690 Rome)
ca. 1685. Olieverf op doek, 80 x 64 cm
Bijdrage: € 95.000, waarvan € 60.000 uit
het BankGiro Loterij Aankoopfonds en
€ 35.000 uit het Themafonds 17de-eeuwse
schilderkunst
MUSEUM DE LAKENHAL, LEIDEN

Het zelfportret van Jan van Mieris is aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, mede dankzij haar BankGiro Loterij Aankoopfonds en haar Themafonds 17de-eeuwse schilderkunst, en het Mondriaan Fonds.

Minerva verheft de Wetenschap
Jan van Mieris
ca. 1685. Olieverf op doek, 80,2 x 64,2 cm
MUSEUM DE LAKENHAL, LEIDEN
(Aangekocht in 1997 met steun van de
Vereniging Rembrandt)

Portret van Jan van Mieris (kopie)
Frans van Mieris de Jonge
1744. Olieverf op doek, 14,5 x 11,5 cm
MUSEUM DE LAKENHAL, LEIDEN

Reacties van leden

- Norman Lamb (via e-mail): 'Wat een meesterwerk! Alleen al dit schilderij is een bezoek aan De Lakenhal meer dan waard. Het komt volledig tot zijn recht op de wijze waarop het tentoon is gesteld. Hartelijk dank hiervoor Vereniging Rembrandt!'
- Marcel Bax (via Facebook): 'Bijna echt, alsof je het zo beet kan pakken. Geweldig dat het in Nederland kan blijven!'
- André Zijdenbos (via Facebook): 'Wat een mooi portret. Kom gauw kijken.'
- Menno Jonker (via Twitter): 'Hoewel met palet, tekent hij niet op doek, maar op een los velletje. Alsof hij de toeschouwer, ons, in schets brengt.'

Hoewel weinig bekend, getuigt zijn werk van buitengewone kwaliteiten. Illustratief voor zijn meesterschap is *Minerva verheft de Wetenschap*, waarin de schilder een klassiek onderwerp aan de virtuoze techniek van de fijnschilders paart.³ De imitatie van glanzend fluweel en koper had Jan ongetwijfeld geleerd van zijn vader Frans van Mieris, maar zijn belangstelling voor onderwerpen uit de oudheid en academische smaak deed hij op bij een bij uitstek classicistische kunstenaar, de Amsterdamse schilder Gerard de Lairese.

Ook Jan van Mieris' nu aangekochte zelfportret getuigt van grote allure. Zijn gezicht heeft de jonge schilder niet geïdealiseerd, maar juist ongeëvenaard realistisch weergegeven; zelfs een klein litteken bij zijn mondhoek werd niet verdoezeld. Zijn kostuum, compleet met een zijden foulard en een om de schouder gedrapeerde purperen mantel, oogt daarentegen elegant. In de weergave van de diverse stoffen, zoals fluweel en zijde, manifesteert Van Mieris zich als fijnschilder *par excellence*. Zelfs de wat forse handen lijken door een zachte belichting als van dons. Met de rechterhand tekent de kunstenaar op een vel papier, mogelijk de schets ter voorbereiding op het schilderij dat wij nu zien. In de linkerhand houdt hij alvast een palet met kwasten, ter aanduiding van zijn kunstenaarschap.

Het werk van Jan van Mieris was al vroeg geliefd bij verzamelaars van naam, onder wie leden van de schatrijke Leidse familie De la Court. De kunstminnende lakenkoopman Allard de la Court kon bijvoorbeeld bogen op vier werken. Maar op één stuk van Jan van Mieris had hij in het bijzonder zijn zinnen gezet: het zelfportret dat nu voor De Lakenhal is aangekocht. Dat schilderij werd echter gekoesterd door de familie Van Mieris, die het niet wilde afstaan. In arren moede bestelde De la Court in 1744 een kopie op klein formaat bij Frans van Mieris de Jonge, een zoon van Willem van Mieris en dus een neef van Jan. Deze ovale kopie op klein formaat herhaalt de oor-

spronkelijke compositie, maar uit ruimtegebrek zijn de handen van de kunstenaar weggelaten. Het doek op de schilderesezel in de achtergrond draagt een belangwekkend opschrift:

'Joh. van Mieris Pictor, Nat. Leydae Ao 1660. Obiit Romae Ao 1690' (De schilder Johannes van Mieris, geboren te Leiden in het jaar 1660 en overleden te Rome in het jaar 1690). Door die mededeling weten we met zekerheid dat het origineel dat nu voor Museum De Lakenhal werd aangekocht, inderdaad het zelfportret is van Jan van Mieris. Overigens wist Allard de la Court het origineel een paar jaar later alsnog aan te kopen.

VERHULDE ODE

Jan van Mieris schilderde zijn zelfportret als verhulde ode aan zijn vader, Frans van Mieris de Oude. Getuige de gedichten die Jan aan zijn vader opdroeg, moet hij een ware verering voor hem hebben gehad.⁴ Bij het schilderen van zijn eigen portret stond hem duidelijk het levensgrote zelfportret voor ogen dat zijn vader had geschilderd in opdracht van niemand minder dan Cosimo III de' Medici, groothertog van Toscane. Deze kunstminnende vorst had het werk besteld voor de Galleria Vasariana, waar het tot op de dag van vandaag naast zelfportretten hangt van Rafael, Botticelli, Rubens,

Kunstvragen

Chris Vegter (73)

Architect, lid van de Vereniging Rembrandt sinds 2004,
lid van de Saskia Cirkel

Wat is uw eerste kennismaking met kunst?

'Er was altijd kunst bij ons in huis. Het eerste schilderij dat ik me bewust herinner, is een werk van Johannes Mulders, een gezicht uit een raam op een boerderij, gebouw en landschap. Dat had mijn vader gekocht toen hij in 1935 in Friesland kwam wonen. Ook heeft de tekening van Schelfhout, die ik op mijn 17de van opa Vegter erfde, veel voor mij betekend.'

Herinnert u zich nog uw eerste kunstproductie?

'Eigenlijk niet, maar het moet iets van Van Gogh zijn geweest. In mijn studententijd had ik jarenlang een foto aan de muur van een ruitersbeeld van Marino Marini dat in Sonsbeek was geëxposeerd.'

Wat is uw eerste kunstaankoop?

'In de eerste zomers na de oorlog gingen we altijd naar Terschelling. Daar hebben we het atelier van een lokale kunstenaar, Jan Deodatus, bezocht. Als jongetje van een jaar of 10 heb ik toen een etsje gekocht van de Brandaris. Ik was buitengewoon gefascineerd door het ontstaan van een afbeelding van die vuurtoren die ik zo goed kende.'

Naar welk museum gaat u graag terug?

'Dat zijn er een paar: het Sir John Soane's Museum in Londen, Teylers Museum in Haarlem en Plantin-Moretus in Antwerpen. Pas toen ik de namen had opgeschreven, zag ik de verwantschap tussen deze drie. In al deze musea gaat het om de combinatie van kunst en ambacht of wetenschap. Teylers Museum heb ik leren kennen dankzij onze natuurkundeleraar op het gymnasium die uit Haarlem kwam. Ik ben hem nog altijd dankbaar.'

Welke tentoonstelling heeft ooit indruk op u gemaakt?

'In 1953 heb ik in Brugge – voor het eerst in het buitenland – een tentoonstelling gezien over het portret in de Nederlanden. Dat heeft een verpletterende indruk gemaakt. Daar kocht ik een briefkaart van Jan van Scorels scholier met de rode pet.'

Welke aankoop voor welk museum zou u graag willen steunen?

'Ik ben erg geïnteresseerd in toegepaste kunst, ik denk aan een mooi, uniek stuk zilver, zoals de prachtige huwelijksbokaal die een jaar of tien geleden voor het Hannemahuis in Harlingen is gekocht. Een stuk dat echt een waardevol kind van zijn tijd is, dat de plaats krijgt die het verdient.'

Rembrandt en Van Mieris' leermeester Gerrit Dou. Houding en kleding komen overeen, alleen is het paneeltje met een musicerend koppel op dit voorbeeld vervangen door een palet

Zelfportret

Frans van Mieris de Oude
1677. Olieverf op doek, 71,5 x 57 cm
GALLERIA DEGLI UFFIZI, FLORENCE

met kwasten, en houdt de rechterhand niet een schilderstok, maar een tekenstift vast.

Toen dit schilderij werd geschilderd was zijn vaders zelfportret al jaren eerder naar Florence opgestuurd.⁵ Het is mogelijk dat Jan van Mieris de compositie kende van een voorbereidende tekening of een geschilderde kopie. Maar veel later, toen de jonge Van Mieris naar Italië was afgereisd, zal hij het werk van zijn inmiddels overleden vader alsnog hebben gezien. In 1689 kwam hij vanuit Venetië aan in Florence, in de hoop net als zijn vader belangrijke opdrachten te kunnen krijgen van de groothertog. Tijdens zijn verblijf aan het hof van Cosimo III zal hij ongetwijfeld van de gelegenheid gebruik hebben gemaakt om het portret van zijn vader in de Galleria Vasariana te gaan bewonderen. Voor Jans eigen zelfportret kunt u dichterbij huis blijven. Mede dankzij de ruimhartige steun van de Vereniging Rembrandt heeft het kunnen terugkeren naar Leiden ♦

Christiaan Vogelaar
Conservator

Noten

1. E.J. Sluijter, 'Een zelfportret en de 'schilder en zijn atelier'. Het aanzien van Jan van Mieris', *Leids Kunsthistorisch Jaarboek* 8 (1989), pp. 287-307; J. van Tatenhove en R.J.A. te Rijdt, 'Enkele tekeningen door Jan van Mieris (1660-1690)', *Delineavit et Sculptit* 31 (2007), pp. 43-55.
2. J. van Gool, *De Nieuwe Schouwburg der Nederlandsche Kunstschilders en Schilderessen (...)*, Den Haag 1751, dl. 2, pp. 442-445.
3. Zie over dit stuk het artikel van C. Vogelaar in het nummer van het *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* 1997.
4. M. van der Hut, 'Een manuscript van Jan van Mieris, met daarin gedichten over zijn vader Frans van Mieris I', *Oud Holland* 122 (2009), pp. 234-241.
5. Voor de bestelling en de perikelen rond de aflevering, zie O. Naumann, *Frans van Mieris the Elder*, Doornspijk 1981, dl. 1, pp. 186-187 en dl. 2, pp. 117-118, cat. 111.